

Hoge Heideweg 112, Rijkevorsel

Een Archeologienota

Auteur:

A. Schoups (veldwerkleider)

Autorisatie:

X. Alma (OE/ERK/Archeoloog/2016/00094)

Colofon

VEC Nota 557

Hoge Heideweg 112, Rijkevorsel

Vlaams Erfgoed Centrum bvba

Auteurs: A. Schoups & X. Alma

In opdracht van: Vertrouwelijk

Foto's en tekeningen: Vlaams Erfgoed Centrum, tenzij anders vermeld

© Vlaams Erfgoed Centrum bvba, Geel, maart '19

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van Vlaams Erfgoed Centrum bvba.

Vlaams Erfgoed Centrum bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek

ISSN 2506-7486

Vlaams Erfgoed Centrum

Liesdonk 5

2440, Geel

Tel +32 (0)14 95 34 70

info@vlaamserfgoedcentrum.be

www.vlaamserfgoedcentrum.be

Inhoud

1	Verslag van resultaten van het bureauonderzoek	5
1.1	Beschrijvend gedeelte	5
1.1.1	Administratieve gegevens	6
1.1.2	Archeologische voorkennis	7
1.1.3	Huidig gebruik	7
1.1.4	Beschrijving van de geplande werken	8
1.1.5	Juridisch kader	9
1.1.6	Doelstelling en vraagstelling	10
1.2	Assessmentrapport	12
1.2.1	Beschrijving van de aardwetenschappelijke waarden	12
1.2.2	Beschrijving van bekende archeologische waarden	18
1.2.3	Beschrijving van de historische situatie, mogelijke verstoringen en bouwhistorische waarden	20
1.2.4	Potentieel tot kennisvermeerdering, verwachting en conclusie	28
1.2.5	Samenvatting	29
	Literatuur	30

Tabel 1. Overzicht van de verschillende (pre)historische perioden.

Periode	Tijd in jaren	
Nieuwste tijd:		19 ^e E - heden
Nieuwe tijd:		16 ^e E - 18 ^e E na Chr.
Middeleeuwen:		5 ^e E - 15 ^e E na Chr.
Late Middeleeuwen	13 ^e E - 15 ^e E na Chr.	
Volle Middeleeuwen	10 ^e E - 12 ^e E na Chr.	
Vroege Middeleeuwen C / Karolingische periode	8 ^e E - 9 ^e E na Chr.	
Vroege Middeleeuwen B / Merovingische periode	6 ^e E - 8 ^e E na Chr.	
Vroege Middeleeuwen A / Frankische periode	5 ^e E na Chr.	
Romeinse tijd:		57 voor Chr. - 402 na Chr.
IJzertijd:		800 - 57 voor Chr.
Late IJzertijd	250 - 57 voor Chr.	
Midden-IJzertijd	475/450 - 250 voor Chr.	
Vroege IJzertijd	800 - 475/450 voor Chr.	
Bronstijd:		2100/2000 - 800 voor Chr.
Neolithicum (Jonge Steentijd):		5300 - 2000 voor Chr.
Finaal-Neolithicum	3000 - 2000 voor Chr.	
Laat-Neolithicum	3500 - 3000 voor Chr.	
Midden-Neolithicum	4500 - 3500 voor Chr.	
Vroeg-Neolithicum	5300 - 4800 voor Chr.	
Mesolithicum (Midden-Steentijd):		ca. 9500 - 4000 voor Chr.
Paleolithicum (Oude Steentijd):		tot 10 000 voor Chr.

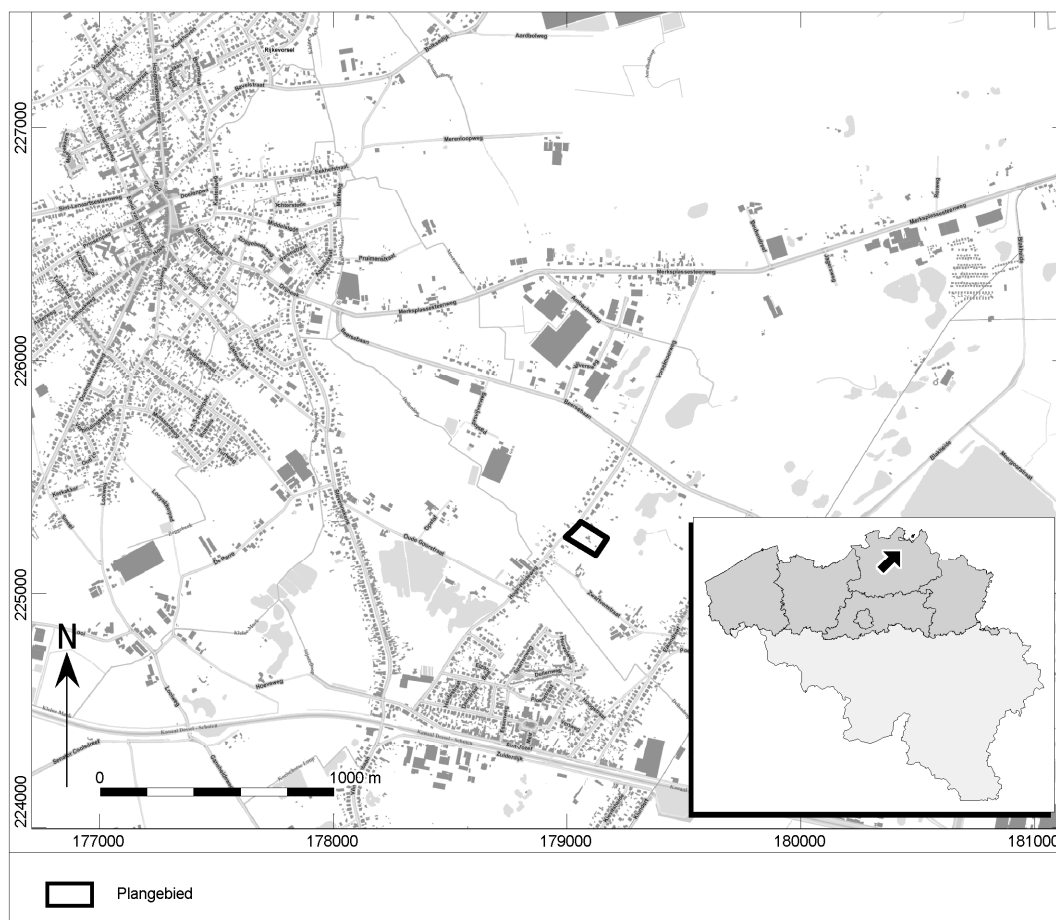
Bron: Onderzoeksbaldans Vlaanderen

1 Verslag van resultaten van het bureauonderzoek

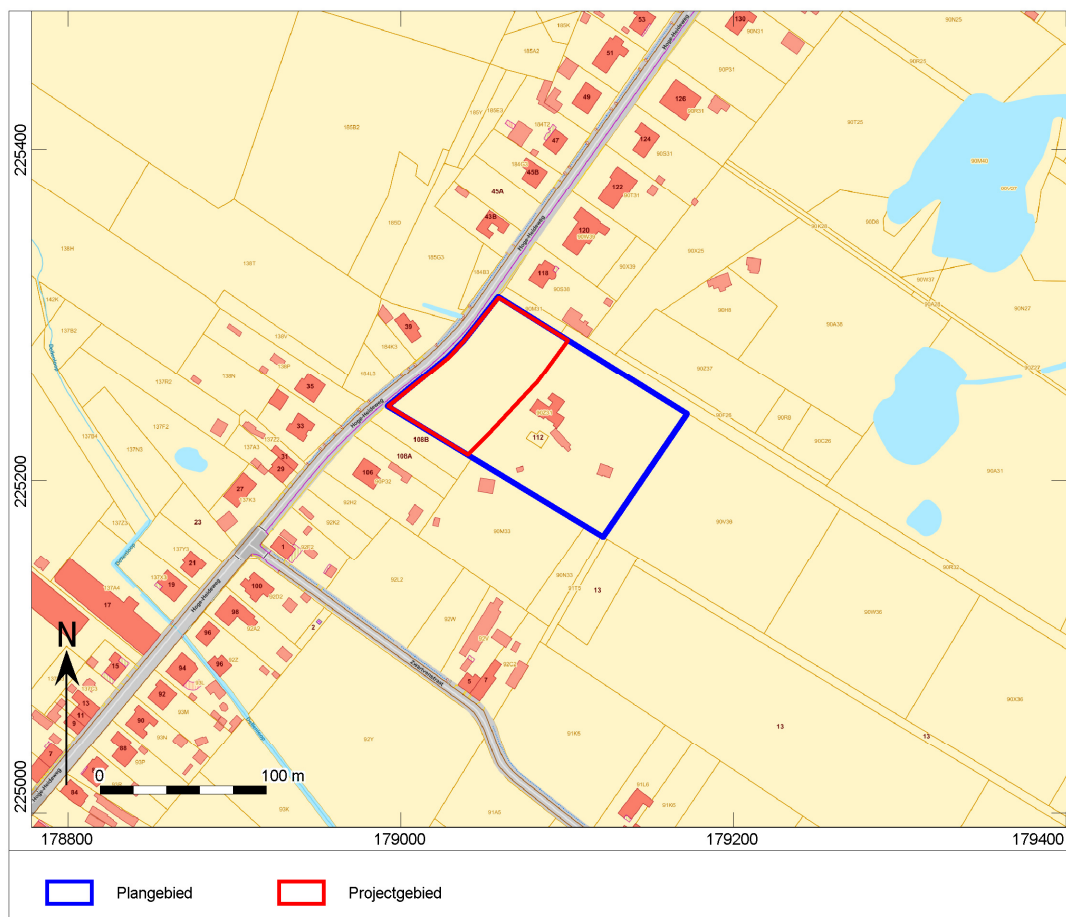
1.1 Beschrijvend gedeelte

In opdracht heeft het Vlaams Erfgoed Centrum in februari 2019 een archeologienota opgesteld naar de archeologische waarde van de locatie Hoge Heideweg 112 te Rijkevorsel (afb. 1 en 2). De archeologienota bestaat uit een bureauonderzoek en is uitgevoerd naar aanleiding van de voorgenomen verkavelingsplannen.

Het plangebied is deels in een agrarisch gebied en deels in een woongebied gelegen. Enkel het gedeelte aan de Hoge Heideweg dat zich in een woongebied met landelijk karakter bevindt, zal verkaveld worden. Dit gebied wordt aangeduid als het projectgebied (afb. 2).

Afb. 1. Locatiekaart van het plangebied.

Afb. 2. Aanduiding van het uit te voeren archeologisch onderzoek op het plan van de bestaande toestand op het terrein.

1.1.1 Administratieve gegevens

Uitgevoerde fasen binnen archeologienota:	Bureauonderzoek
Aanleiding:	Verkavelingsplannen
Locatie:	Hoge Heideweg 112
Plaats:	Rijkevorsel
Gemeente:	Rijkevorsel
Provincie:	Antwerpen
Kadastrale gegevens:	Gemeente Rijkevorsel, afdeling 2, sectie D, nummers 90Z31 en 90T27.
Diepte bodemverstoring	Minstens 80cm –mv.
Oppervlakte plangebied	12580m ² / 1,26ha
Oppervlakte projectgebied	4678m ² / 0,47ha
Coördinaten (bounding box; Lambertcoördinaten (EPSG:31370))	179.059,6 / 225.310,8 179.172,1 / 225.240,4 178.992,9 / 225.245,5 179.121,3 / 225.167,1

Projectcode	2019A311
VEC-projectcode:	5010010
Auteur:	X. Alma (OE/ERK/Archeoloog/2016/00094) A. Schoups (veldwerkleider)
Autorisatie: ¹	X. Alma (OE/ERK/Archeoloog/2016/00094)
Begindatum onderzoek:	20 februari 2019
Einddatum onderzoek:	6 maart 2019
Beheer en plaats documentatie:	Vlaams Erfgoed Centrum Liesdonk 5 2440 Geel
Relevante thesaurustermen:	Steentijd, Metaaltijden, Romeinse Tijd, Middeleeuwen, bureauonderzoek.

Binnen het projectgebied stroomt een gracht. Deze blijft echter behouden. Verder zijn geen gekende verstoringen aanwezig binnen het projectgebied.

1.1.2 Archeologische voorkennis

Voor zover bekend, werden nog geen archeologische onderzoeken uitgevoerd binnen het plangebied.

1.1.3 Huidig gebruik

Volgens het gewestplan is het plangebied deels in een woongebied met landelijk karakter en deels in een agrarisch gebied gelegen. Het projectgebied, waartoe de bodemingrepen zich zullen beperken, is volledig binnen het woongebied met landelijk karakter gelegen.

Centraal binnen het plangebied was tot voor kort een vakantiewoning met bijgebouwen gelegen (afb. 3). Deze werden in oktober 2018 echter reeds gesloopt. Verder is het plangebied volledig bebost. Door het noorden van het projectgebied loopt een gracht. Deze zal behouden blijven.

¹ Xander Alma is een werknemer bij ADC ArcheoProjecten BV. ADC ArcheoProjecten voert onderzoek in onderaanneming uit voor het Vlaams Erfgoed Centrum.

Afb. 3. Het plangebied op de luchtfoto uit 2017.

Er werd nog geen milieuhygiënisch onderzoek uitgevoerd binnen het plangebied en in het kader van het onderzoek werden nog gegevens met betrekking tot de aanwezigheid van ondergrondse kabels en leidingen opgevraagd bij het KLIP.

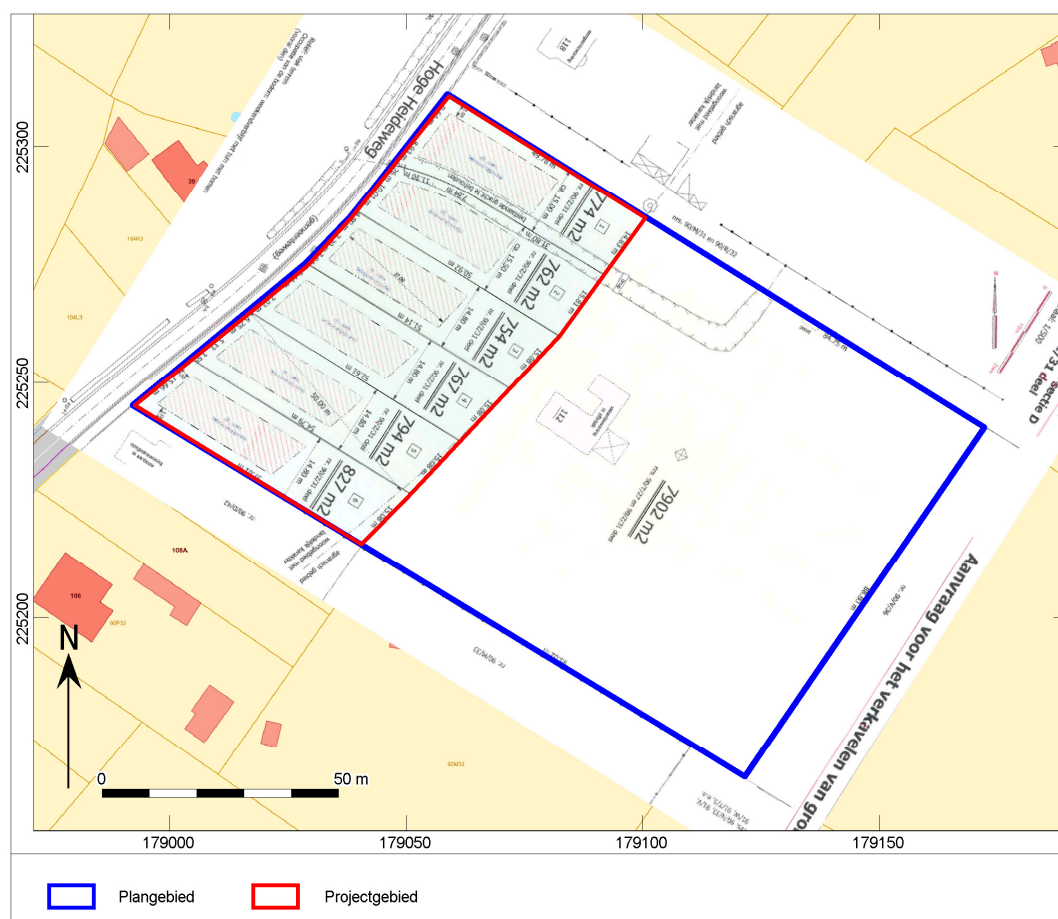
1.1.4 Beschrijving van de geplande werken

Het doel van de geplande werken is om het projectgebied te verkavelen in functie van woningbouw. Er zullen zes nieuwe loten gecreëerd worden. Aangezien de loten gelegen zijn aan de reeds voldoende uitgeruste Hoge Heideweg, dient er geen nieuwe wegbedding voorzien te worden.

De totale oppervlakte van het projectgebied bedraagt 4678m². Dit gebied zal opgedeeld worden in zes loten met oppervlaktes variërend tussen 754m² en 827m² (afb. 4).

De bodem binnen het projectgebied zal verstoord worden ten gevolge van de funderings- en bouwwerken, maar ook door de aanleg van ondergrondse infrastructuur, zoals kabels en leidingen. De bodemverstoring ten gevolge van de woningbouw is afhankelijk van de latere bouwaanvragen en is momenteel dus nog niet gekend. Het is dus nog niet geweten of er al dan niet kelders aangelegd zullen worden onder de nieuwe woningen. Hierdoor kan er enkel uitgegaan worden van een minimumverstoring van 0,8m –mv.

De gracht in het noorden van het gebied zal behouden blijven.

Afb. 4. Technische tekening van de geplande toestand.

De consequentie van de voorgenomen ingreep kan zijn dat eventuele aanwezige waardevolle archeologische resten in de ondergrond worden aangetast.

1.1.5 Juridisch kader

Artikel 5.4.2. (07/07/2017 -)

Voorafgaand aan het verkrijgen van een omgevingsvergunning voor het verkavelen van gronden moet een archeologienota als vermeld in artikel 5.4.8 en artikel 5.4.12 opgesteld en bekrachtigd worden in volgende situaties:

- 1° aanvragen met betrekking tot percelen die gelegen zijn in een voorlopig of definitief beschermde archeologische site;
- 2° aanvragen waarbij de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 300 m² of meer bedraagt en waarbij de betrokken kadastrale percelen geheel of gedeeltelijk gelegen zijn in archeologische zones, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones;
- 3° aanvragen waarbij de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de betrokken kadastrale percelen helemaal buiten de archeologische zones, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones, liggen.

Voor de toepassing van het eerste lid, 2° en 3°, op terreinen zonder kadastraal nummer geldt de totale oppervlakte van de werf van de te vergunnen verkaveling.

Voor de toepassing van het eerste lid, 2° en 3°, dient enkel rekening gehouden te worden met de terreinen waarop werken uitgevoerd worden met het oog op het bouwrijp maken van de verkaveling en met de oppervlakte van de kavels die verkocht en verhuurd zullen worden voor meer dan negen jaar, waarop een

recht van erfpacht of opstal gevestigd zal worden of waarvoor een van die overdrachtsvormen aangeboden zal worden, zulks met het oog op woningbouw of de oprichting van constructies.

De aanvrager van een omgevingsvergunning voor het verkavelen van gronden wordt van die verplichting vrijgesteld indien de aanvraag betrekking heeft op een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt, zoals vastgesteld door de Vlaamse Regering.

Bij de aanvraag voor het bijstellen van een omgevingsvergunning voor het verkavelen van gronden overeenkomstig artikel 85 en 86 van het decreet van 25 april 2014 betreffende de omgevingsvergunning moet geen bekrachtigde archeologienota worden toegevoegd, voor zover dit niet gepaard gaat met bijkomende ingrepen in de bodem.

De aanvrager van een omgevingsvergunning voor het verkavelen van gronden kan een reeds bekrachtigde archeologienota indienen, als de aanvraag betrekking heeft op dezelfde percelen en als de ingreep in de bodem van de te vergunnen werken overeenkomt met de ingreep in de bodem van de werken omschreven in de bekrachtigde archeologienota. Als er in de archeologienota een archeologische opgraving werd opgelegd, moet deze zijn uitgevoerd en moet hierover een archeologierapport aan het agentschap zijn bezorgd. In het geval dat er gebruik is gemaakt van onderafdeling 7 van deze afdeling moet de bekrachtigde nota zijn uitgevoerd. Als er in de nota een archeologische opgraving wordt opgelegd, moet daarover een archeologierapport aan het agentschap zijn bezorgd.

De archeologienota werd vervaardigd naar aanleiding van een aanvraag voor een verkavelingsvergunning. Op basis van de ligging van het plangebied geheel in een nog niet vastgestelde zone, geldt een verplichting voor het opstellen van een archeologienota bij een gezamenlijke perceeloppervlak groter of gelijk aan 3000m². Aangezien de percelen in het te ontwikkelen gebied in totaal een oppervlakte van 4678m² beslaan, en daarmee de maximale onderzoeksgrenzen worden overschreden, dient de initiatiefnemer een bekrachtigde archeologienota te laten opmaken.²

Het vaststellen van de archeologische waarde van een plangebied dient te gebeuren op grond van de Code van Goede Praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetector (versie 2.0). Het doel van de Code is om als een minimale standaard te dienen voor de kwaliteit van archeologisch onderzoek en het gebruik van metaaldetectoren in Vlaanderen.³

De eventuele vondsten en bijhorende documentatie die tijdens het archeologisch onderzoek worden verzameld, zullen voorlopig worden bewaard bij Vlaams Erfgoed Centrum bvba. Na afronding van het totale onderzoek zullen de vondsten en data worden overgedragen.

1.1.6 Doelstelling en vraagstelling

Voor het bureauonderzoek zijn de volgende onderzoeksvragen opgesteld:

- *Zijn mogelijk archeologische waarden in het plangebied aanwezig, en zo ja, wat is de specifieke archeologische verwachting?*
- *Worden mogelijk archeologische resten bedreigd door de geplande werkzaamheden?*
- *Is het plangebied voldoende onderzocht en zo nee, welke vorm van nader archeologisch onderzoek kan worden geadviseerd?*

² <https://geo.onroenderfgoed.be>

³ Agentschap Onroerend Erfgoed, 2016

Het bureauonderzoek vormt binnen de archeologienota de eerste stap in het vaststellen van de archeologische waarde van het gebied. Het doel van het bureauonderzoek is het aan de hand van schriftelijke bronnen verwerven van informatie over bekende en/of verwachte archeologische waarden in het plangebied, om daarmee te komen tot een gespecificeerde archeologische verwachting. Daarbij worden onder andere de Centrale Archeologische Inventaris (CAI), relevante historische kaarten en informatiebronnen omtrent de ondergrond gebruikt.

De beschrijving van de historische, archeologische en aardwetenschappelijke informatie is gebaseerd op het volgende bronmateriaal:

Aardkundige gegevens:

- Tertiaire kaart
- Quartairgeologische kaart 1:50.000
- Geomorfologische kaart
- Bodemkaart 1:50.000
- Erosiekaart
- Hoogteverloopkaarten
- Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen
- Profielbeschrijvingen opgesteld bij opmaak van de bodemkaart

Archeologische gegevens:

- Centrale Archeologische Inventaris (CAI)

Historische gegevens:

- Kadasterplan
- Ferraris kaarten uit 1771-1778
- Atlas der buurtwegen 1840-1850
- Vandermaelenkaart 1846-1854
- Topografische kaart
- Luchtfoto's 1979-2017

Externe partijen:

- Input Onroerend Erfgoed
- Regio-experts
- Literatuur
- Gemeente
- Amateurarcheologen en heemkundekringen
- Nutsmaatschappijen
- Iconografische bronnen
- Toponymie
- Huidige gebruikers

1.2 Assessmentrapport

1.2.1 Beschrijving van de aardwetenschappelijke waarden

Het onderzoeksgebied kenmerkt zich aardwetenschappelijk als volgt:

Bron	Informatie
Tertiaire kaart ⁴	Formatie van Merksplas (wit tot grijsbruin grof zand, soms grindhoudend, silteuze en kleihoudende lenzen, glimmerhoudend, schelpfragmenten)
Quartairgeologische kaart 1:50.000 ⁵	Profieltype 22: - ELPw: Eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen), mogelijk Vroeg-Holoceen. En/of - HQ: Hellingsafzettingen van het Quartair. - G(f,e)VPT-Te: Getijdenafzettingen (estuariene afzettingen) met mogelijke intercalatie van fluviatiele en eolische afzettingen. De afzettingen dateren van het Vroeg-Pleistoceen volgens de Noordwest-Europese classificatie en van het Tertiair volgens de internationale stratigrafische commissie. - G(f)VPT,p-Te: Getijdenafzettingen (estuariene afzettingen) met mogelijke intercalatie van fluviatiele en eolische afzettingen. De afzettingen dateren van het Vroeg-Pleistoceen volgens de Noordwest-Europese classificatie en van het Tertiair volgens de internationale stratigrafische commissie.
Geomorfologie ⁶	Kempen
Bodemkaart 1:50.000 ⁷	ZAg: Zeer droge tot matig natte zandbodem met duidelijke ijzer en/of humus B horizont. Zcgb: Matig droge zandbodem met duidelijke ijzer en/of humus B horizont.
Reeds verrichte boringen ⁸	Binnen het plangebied en in de omgeving ervan werden nog geen relevante boringen uitgevoerd.
Hoogtekaart ⁹	Tussen 30m en 31m TAW
Bodemerosie ¹⁰	Zeer weinig erosiegevoelig

Volgens de Tertiair kaart (65 tot 1,7 miljoen jaar geleden) is in de omgeving van het plangebied de Formatie van Merksplas aanwezig. Deze formatie bestaat uit grijze grove tot half grove licht glauconiethoudende zanden. De formatie werd in een estuariene omgeving afgezet en kan in het Laat-Pliocene en het Pretigliaan (3,6 tot 2,4 miljoen jaar geleden) gedateerd worden.¹¹ Volgens virtuele boringen komt deze formatie binnen het plangebied voor op een diepte van ongeveer 18,9m.

⁴ <http://www.geopunt.be/kaart>.

⁵ <http://www.geopunt.be/kaart>.

⁶ <http://www.geopunt.be/kaart>.

⁷ <http://www.geopunt.be/kaart>.

⁸ <http://www.geopunt.be/kaart>.

⁹ <http://www.geopunt.be/kaart>.

¹⁰ <http://www.geopunt.be/kaart>.

¹¹ Jacobs P, et. al., 2010.

Deze Formatie wordt afgedekt door de Quartaire Formaties van Malle en van Weelde. Deze formaties behoren tot de groep van de Kempen. De Formatie van Malle begint, volgens de virtuele boringen, op een diepte van ongeveer 14,8m –mv, terwijl de Formatie van Weelde al voorkomt op een diepte van ongeveer 2m –mv.¹²

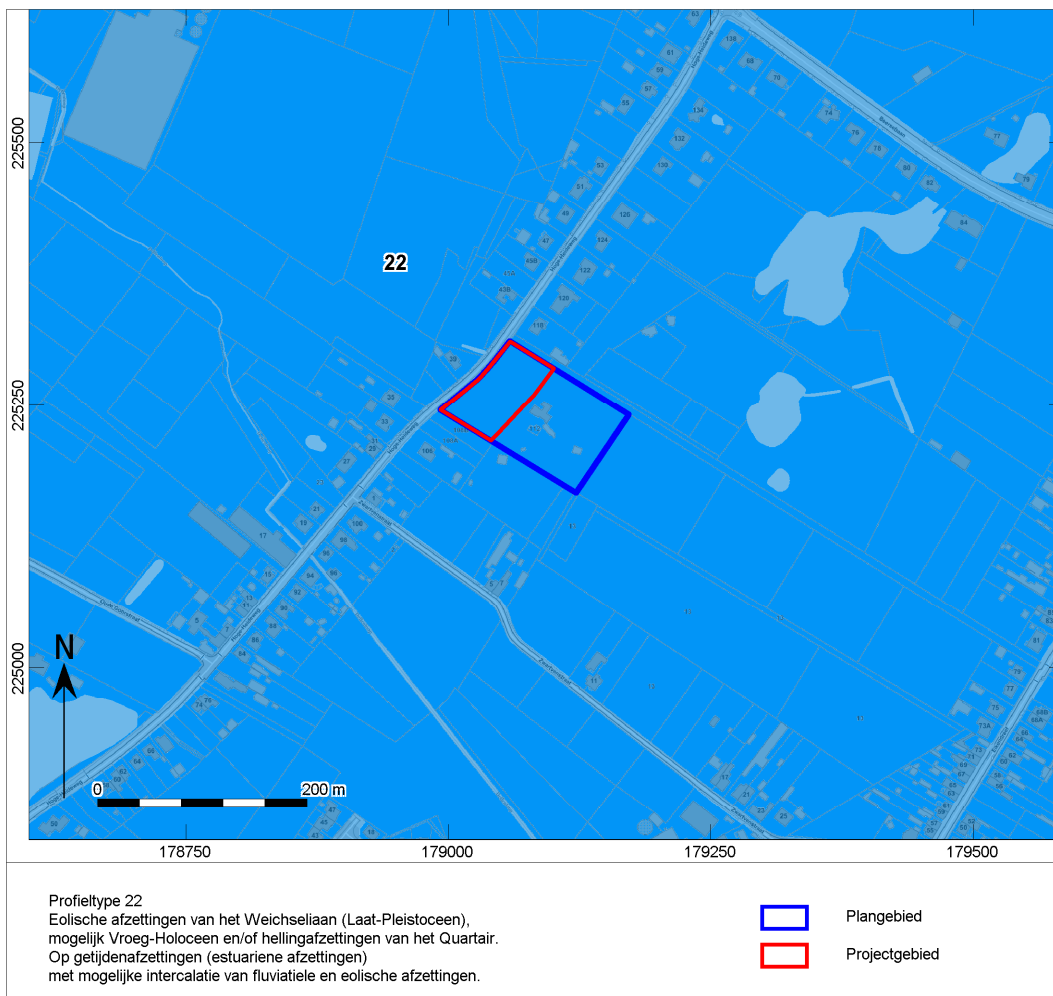
De Quartaire afzettingen in het gebied bestaan uit getijdenafzettingen met mogelijke intercalaties van fluviatiele en eolische afzettingen. Deze getijdenafzettingen van het Vroeg-Pleistoceen zijn het resultaat van zeespiegelveranderingen die klimatologisch bepaald zijn. De getijdenafzettingen werden op hun beurt bedekt door dekzanden. Deze dekzanden zijn van niveo-eolische oorsprong en dateren uit het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en mogelijk uit het Vroeg-Holoceen.¹³

Tijdens het Weichselien heerste in het noorden van Vlaanderen een poolklimaat en kenmerkte het landschap zich door een toendravegetatie. Omdat de begroeiing schaars was, lag de bodem bloot aan winderosie. Op deze wijze werd door de wind veel bodemmateriaal verplaatst en in de vorm van glooiende dekzandpakketten weer afgezet. Door de toenemende temperatuur tijdens het Holoceen (de laatste 10.000 jaar op de geologische tijdschaal) begon zich een dicht vegetatiedek te ontwikkelen. Sedimenten werden hierdoor vastgelegd en in de dekzanden begonnen zich bodems te ontwikkelen.

Op ongeveer 195m ten zuidwesten van het plangebied stroomt de Dellenloop en in de omgeving van het gebied zijn ook vennen gelegen. De Zwartvenstraat, die ten zuidwesten van het plangebied gelegen is, verwijst hier ook naar.

¹² <https://www.dov.vlaanderen.be/zoeken-ocdov/virtueleboring.html?x=179045.36000000298&y=225260.74499999435&left=G3DV2&right=HCOV>

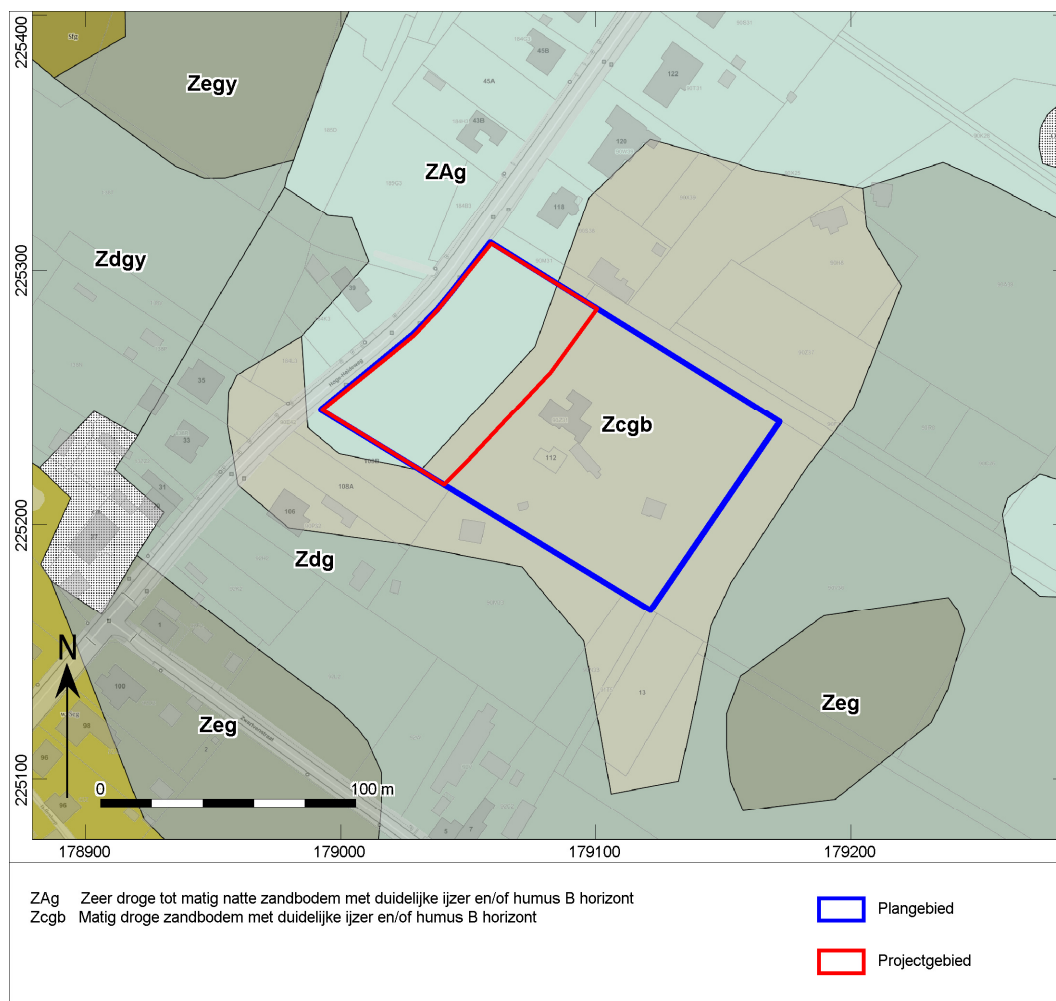
¹³ Bogemans, F, 2005.

Afb. 5. Locatiekaart van het plangebied op de Quartairgeologische kaart.

Volgens de bodemkaart komen binnen het plangebied matig tot zeer droge zandbodems voor met een duidelijke ijzer en/of humus B horizont (types ZAg en Zcgb).

Binnen het plangebied en in de nabije omgeving ervan werden nog geen relevante boringen uitgevoerd.

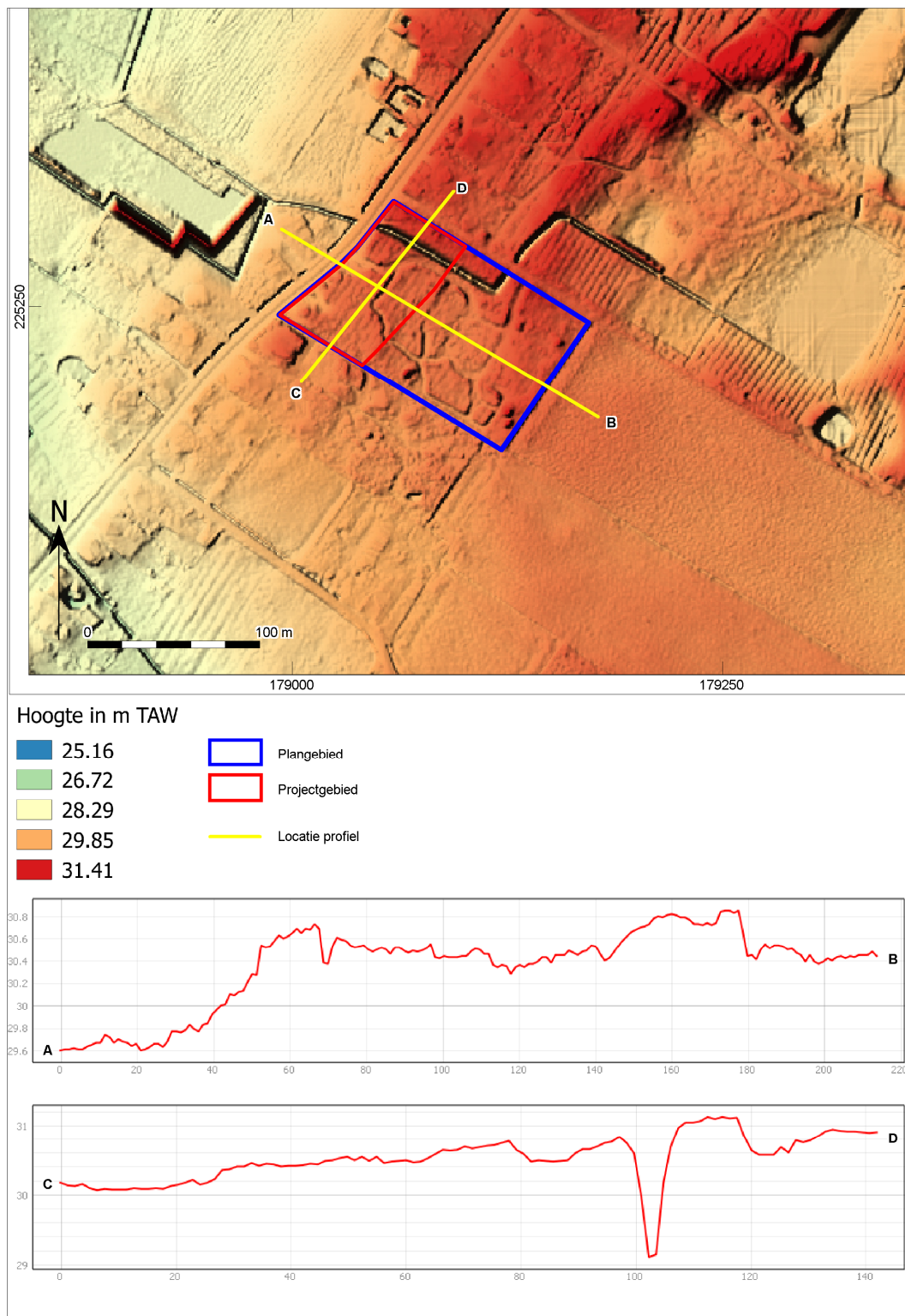
Afb. 6. Het plangebied op de bodemkaart.

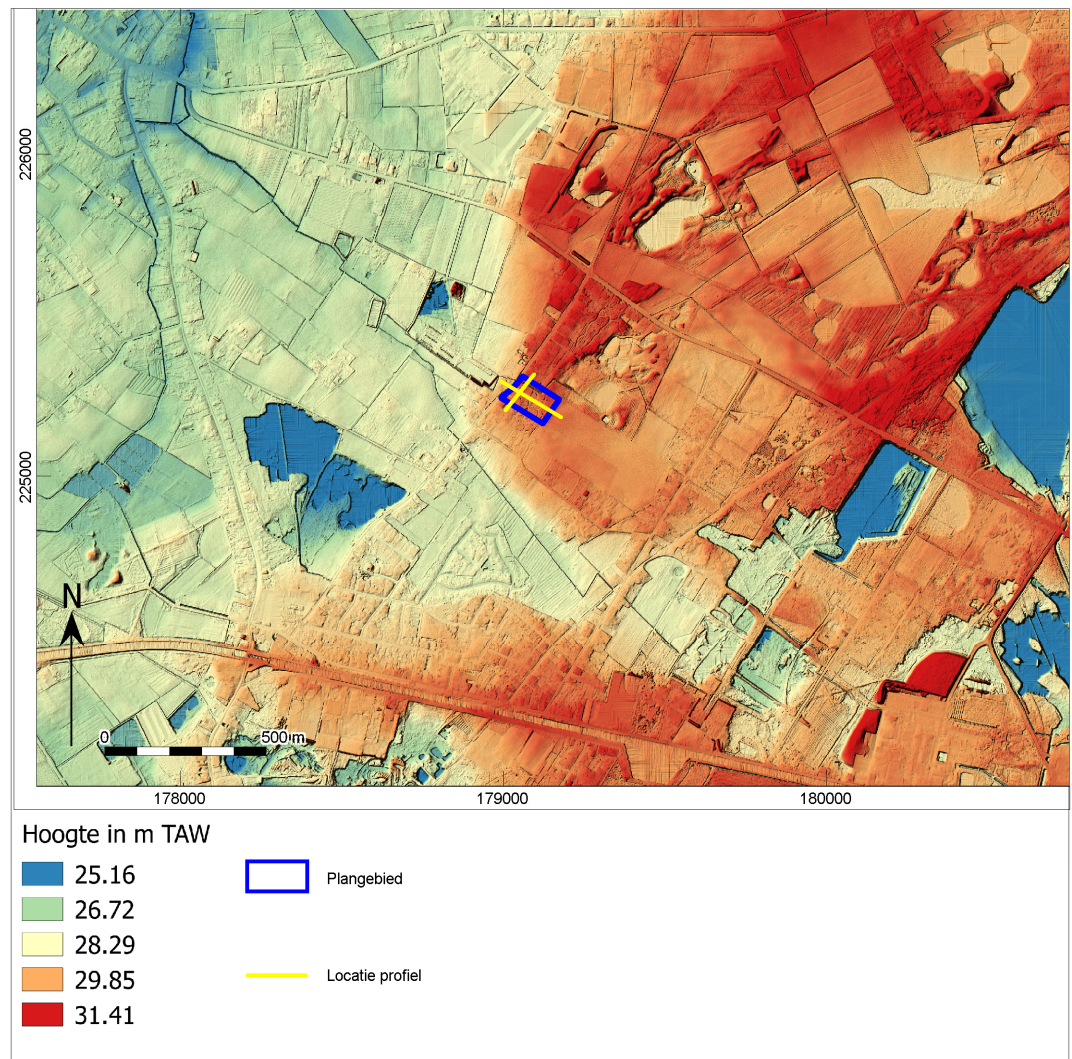
Op de hoogtekarten (afb. 7 - 8) is zichtbaar dat het plangebied op een zandrug gelegen is. Ten westen van het plangebied is het terrein lager gelegen.

Op de hoogtekarte is de insnijding van de gracht binnen het plangebied duidelijk zichtbaar, net zoals de ligging van de Dellenloop en andere beken in de omgeving.

Het projectgebied is op een hoogte tussen 30m en 31m TAW gelegen. Het profiel C-D toont dat het project gebied geleidelijk van ongeveer 30m TAW in het zuidwesten naar ongeveer 31m TAW in het noordoosten stijgt. Van het profiel A-B kan afgeleid worden dat de Hoge Heideweg ongeveer 80cm lager gelegen is dan het plangebied.

Volgens de historische topografische kaarten uit 1873 en 1939 was het plangebied toen op een hoogte van ongeveer 29m gelegen. Dit kan er op wijzen dat het gebied opgehoogd werd. Verder zijn er echter geen aanwijzingen voor een eventuele ophoging. Mogelijk is dit niveau verschil dus eerder te wijten aan een onnauwkeurigheid.

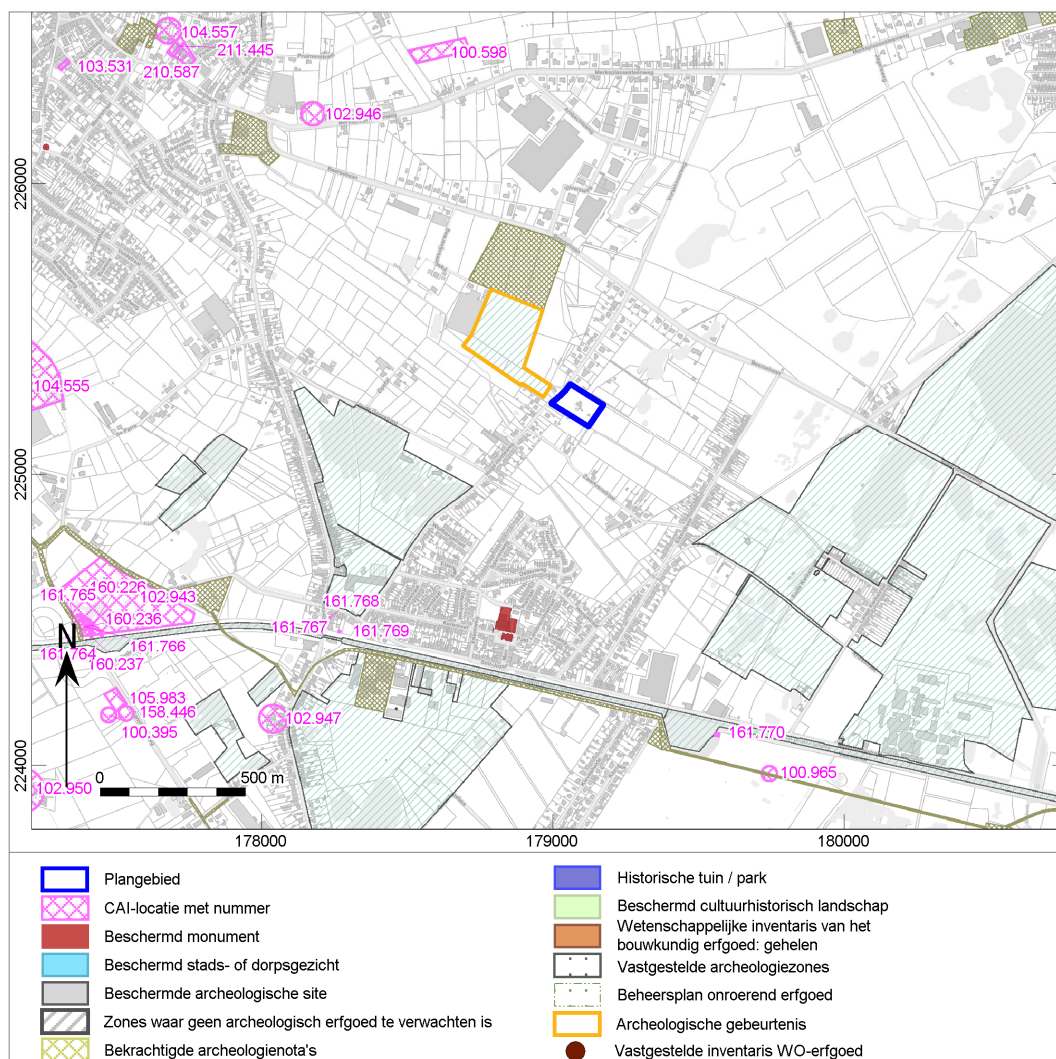

Afb. 8. Het plangebied op het Digitaal Terreinmodel Vlaanderen (DTM).

1.2.2 Beschrijving van bekende archeologische waarden

Voor het onderzoeksgebied zijn in de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) van Onroerend Erfgoed de volgende archeologische waarden en ondergrondse bouwhistorische waarden vastgesteld (afb. 9):

Afb. 9. Uitsnede uit de Centraal Archeologische Inventaris van het onderzoeksgebied.

CAI nummer	Afstand t.o.v. plangebied	Datering	Omschrijving
100395	1840m	Late Middeleeuwen	Veldprospectie (2004): een aardewerk scherf.
100598	1200m	Late Bronstijd	Luchtfotografie: Celtic Field.
100965	1320m	Onbepaald	Metaaldetectie: acht kanonballen.
102943	1420m	Nieuwe Tijd	Hof ter Looi.
102946	1240m	18 ^{de} eeuw	Houten windmolen.
102947	1400m	18 ^{de} eeuw	Grote Melhoeve.
102950	2180m	18 ^{de} eeuw	Kleine Melhoeve.
103531	2020m	IJzertijd	Controle van werken (1975): aardewerk.
104555	1670m	Late Bronstijd	Toevalsvondst: aardewerk van vier urnen.
104557	1790m	IJzertijd	Toevalsvondst: aardewerk van verschillende urnen.
105983	1780m	Middeleeuwen	Veldprospectie (2000): concentratie grijs aardewerk.

		Late	Veldprospectie (2012): aardewerk en munten.
158446	1790m	Middeleeuwen 18 ^{de} eeuw	
160226	1760m	WOI	Luchtfotografie (1918): verdedigingslinie (prikkelraad).
160236	1780m	WOI	Luchtfotografie (1918): verdedigingslinie (borstwering/loopgraaf)
160237	1790m	WOI	Luchtfotografie (1918): bunker type I "MG".
161764	1850m	WOI	Luchtfotografie (1918): bunker type I "MG".
161765	1790m	WOI	Luchtfotografie (1918): bunker type III "IB".
161766	1780m	WOI	Luchtfotografie (1918): bunker type III "IB".
161767	1140m	WOI	Luchtfotografie (1918): bunker type I "MG".
161768	1040m	WOI	Luchtfotografie (1918): bunker type III "IB".
161769	1070m	WOI	Luchtfotografie (1918): bunker type I "MG".
161770	1140m	WOI	Luchtfotografie (1918): bunker type I "MG".
210587	1700m	Volle Middeleeuwen	Mechanische prospectie (2015): 18 sporen (paalkuilen, kuilen, greppel en gracht).
211445	1760m	Middeleeuwen	Opgraving (2015): een gebouw plattegrond uit de Karolingische periode en een uit de Volle Middeleeuwen. Verder nog een gracht uit de Late Middeleeuwen.

In de omgeving van het onderzoeksgebied zijn op basis van de CAI meerdere archeologische meldingen bekend. Binnen een straal van ongeveer 1km rond het plangebied zijn echter geen meldingen gekend. De meldingen concentreren zich voornamelijk in de lager gelegen gebieden ten westen van het plangebied.

Ten zuiden van het plangebied is werd via luchtfotografie de ligging van een aantal bunkers en verdedigingsselementen uit de Eerste Wereldoorlog waargenomen. Deze behoren tot de Antwerpen-Turnhoutstelling tussen het fort Ertbrand te Kapellen en het fort van Brasschaat ten noorden van Brasschaat.

Op ongeveer 1200m ten noorden van het plangebied zou een Celtic Field gelegen zijn. Op ongeveer 1700m ten noordwesten van het plangebied werd een mechanische prospectie uitgevoerd, waarbij sporen uit de Volle Middeleeuwen aangetroffen werden. In deze regio werd ook reeds een opgraving uitgevoerd waarbij verschillende Middeleeuwse sporen aangetroffen werd. Deze meldingen bevinden zich echter dus in een andere landschappelijke context dan het plangebied.

Er werd wel reeds een archeologische prospectie met ingreep in de bodem uitgevoerd aan de overkant van de Hoge Heideweg op ongeveer 40m van het huidige plangebied. Er werden 36 proefsleuven getrokken, maar er werden geen archeologisch relevante sporen aangetroffen, zodat het gebied vrijgegeven werd.¹⁴ Dit terrein is lager gelegen dan het huidige plangebied.

Er werden ook reeds een archeologienota en nota geschreven voor het gebied op ongeveer 280m ten noorden van het plangebied. Volgend op een bureauonderzoek werd deze locatie onderzocht aan de hand van proefsleuven. De aangetroffen sporen gaven enkel informatie over het gebruik van het terrein als akkerland en/of landindeling. Op basis van de resultaten van het proefsleuvenonderzoek werd ook dit terrein vrijgegeven.¹⁵

¹⁴ Scheltjens, S, 2014.

¹⁵ Reygel, P, e.a., 2018.

1.2.3 Beschrijving van de historische situatie, mogelijke verstoringen en bouwhistorische waarden

Historische situatie

Het plangebied bevindt zich ten zuidoosten van het centrum van Rijkevorsel, nabij de woonkern Sint-Jozef.

Rijkevorsel wordt voor het eerst vermeld in 726 als “Furgalarus”. Deze term verwijst eveneens naar de gemeentes Hoogstraten, Wortel en Merksplas. In 1194 werd Rijkevorsel apart vernoemd als “Forsela”, in 1251 als “Vorschele” en in 1387 als “Rijkevorselen”.

Rijkevorsel heeft altijd een sterke relatie gehad met de gemeente Hoogstraten. In het begin van de 8ste eeuw had het koningsgoed Vorsel een eerste leenheer, de Heilige Willebrordus. Hij werd de patroonheilige van de parochie. Reeds voor 1200 werd Vorsel in drie zelfstandige heerlijkheden (Vorsel, Wortel en Hoogstraten) verdeeld. Onder het beleid van Jan I van Kuik (tussen 1312-1357) werden Rijkevorsel en Hoogstraten herenigd. De volgende eeuwen werden beide gemeentes meerdere malen gescheiden en terug bij elkaar gevoegd. Vanaf 1516 bleven de twee gemeentes een leenrechtelijke eenheid. Rijkevorsel had wel zijn eigen schepensbank. Tijdens het ancien Regime werden beide gemeentes opnieuw gescheiden van elkaar. De parochie Rijkevorsel viel aanvankelijk onder het bisdom Kamerijk, sinds 1559 onder Antwerpen, in 1802 onder Mechelen en in 1962 terug onder Antwerpen.

Na de inlijving van Rijkevorsel bij Frankrijk werd het ingedeeld bij het departement der Twee Neten. Het bestuur werd overgedragen aan de gemeenteraad en de rechtspraak aan het kantonale vrederecht te Hoogstraten. Rond 1850 was Rijkevorsel een zeer arm dorp in de Kempen. Het merendeel van de inwoners leefde van de landbouw. De nijverheid die er gedaan werd bestond uit weefgetouwen, leerlooierij en jeneverstokerij. In 1865 werd het kanaal Dessel-Turnhout verlengd. Dit zorgde voor een industrialisatie in het gebied. Zo werden er verschillende steenbakkerijen opgericht waardoor de gemeente van een landbouw- naar nijverheidsgemeente omschakelde. Verder zorgde de aanvoer van stadsmest voor het bemesten van meer gronden. Ook werd in 1910 de eerste diamantslijperij opgericht. Rijkevorsel wordt gekenmerkt als een biestdorp met oude bevolkingskernen op meerder verspreide kleine gehuchten. Het dorpsplein, daterend uit 1370, fungeert als kern.¹⁶

Bouwhistorische schets

In de directe omgeving van het plangebied zijn geen relevante bouwkundige waarden aanwezig.

Historische kaarten

De historische situatie is op verschillende kaarten als volgt:

Bron	Jaartal	Historische situatie
Ferraris kaarten ¹⁷	1771-1778	Niet bebouwd. Heidegebied.
Atlas der buurtwegen ¹⁸	Ca. 1840-1850	Niet bebouwd.
Vandermaelen kaarten ¹⁹	1846-1854	Niet bebouwd.
Topografische kaart ²⁰	1873	Niet bebouwd.
Topografische kaart ²¹	1939	Niet bebouwd.
Luchtfoto ²²	1971	Onduidelijk.
Luchtfoto ²³	1979-1990	Een gebouw centraal binnen het gebied.

¹⁶ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/121662>

¹⁷ Ferraris 1771-1778.

¹⁸ onbekend 1840-1850.

¹⁹ Vandermaelen 1846-1854.

²⁰ <http://www.cartesius.be/arcgis/home/webmap/viewer.html?lang=nl>

²¹ <http://www.cartesius.be/arcgis/home/webmap/viewer.html?lang=nl>

²² <http://www.geopunt.be/kaart>.

²³ <http://www.geopunt.be/kaart>.

Bron	Jaartal	Historische situatie
Luchtfoto ²⁴	2013-2015	Een gebouw centraal binnen het gebied.

De Ferrariskaarten (Carte de Ferraris) zijn een verzameling van 275 gedetailleerde topografische kaarten van de Oostenrijkse Nederlanden. Zij kwamen tussen 1771 en 1778 tot stand onder leiding van Joseph de Ferraris, generaal bij de Oostenrijkse artillerie, veldmaarschalk in de Oostenrijkse Nederlanden. Het is de eerste systematische en grootschalige kartering, zowel in “België” als in heel West-Europa.²⁵ Hieruit blijkt dat het plangebied in een heidegebied gelegen is en niet bebouwd is. Er zou wel een weg door het projectgebied lopen.

Ten zuiden van het plangebied lijken vennen gelegen te zijn.

Afb. 10. Het plangebied op de Ferraris kaart.

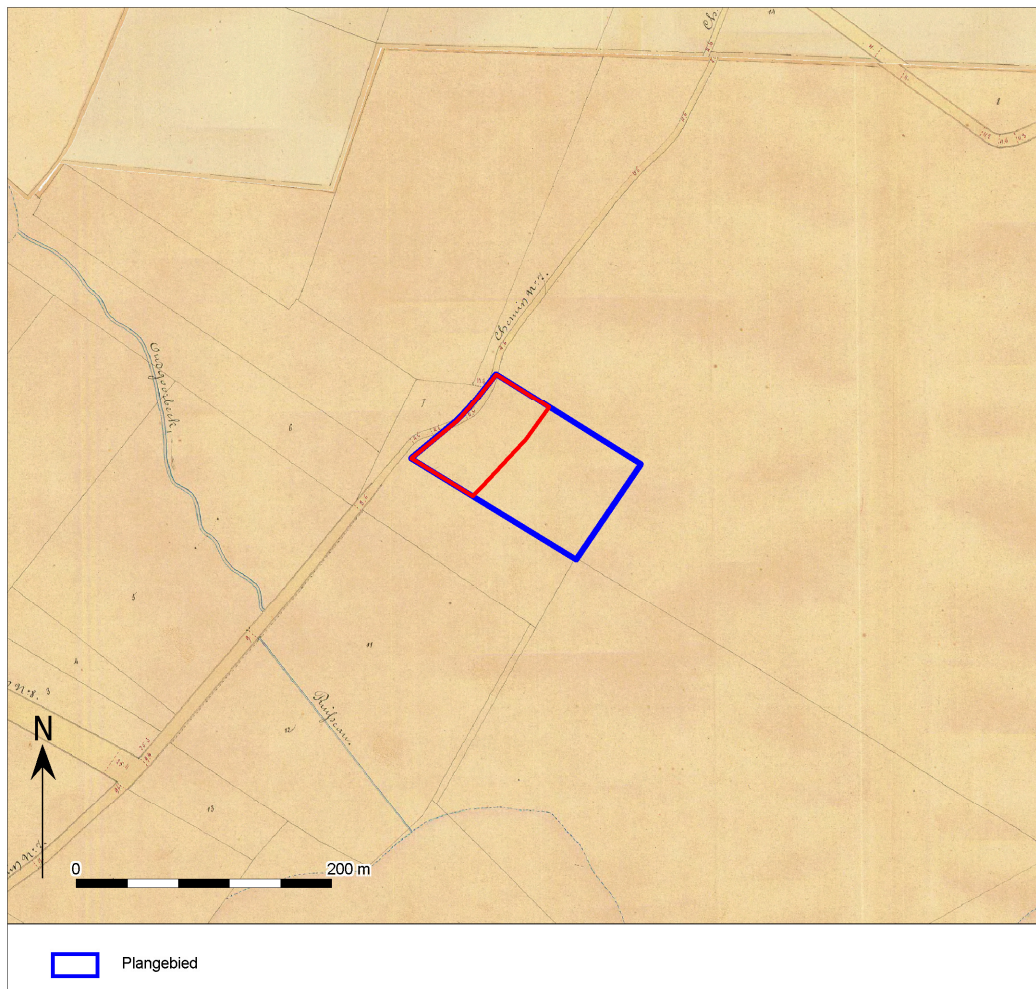
Circa 60 jaar later werd de Atlas der Buurtwegen uitgegeven (afb. 11). Dit is een verzameling van boeken met overzichts- en detailplannen, daterend van rond 1840. Hierop valt af te lezen dat het plangebied in het

²⁴ <http://www.geopunt.be/kaart>.

²⁵ <http://nl.wikipedia.org/wiki/Ferrariskaarten>.

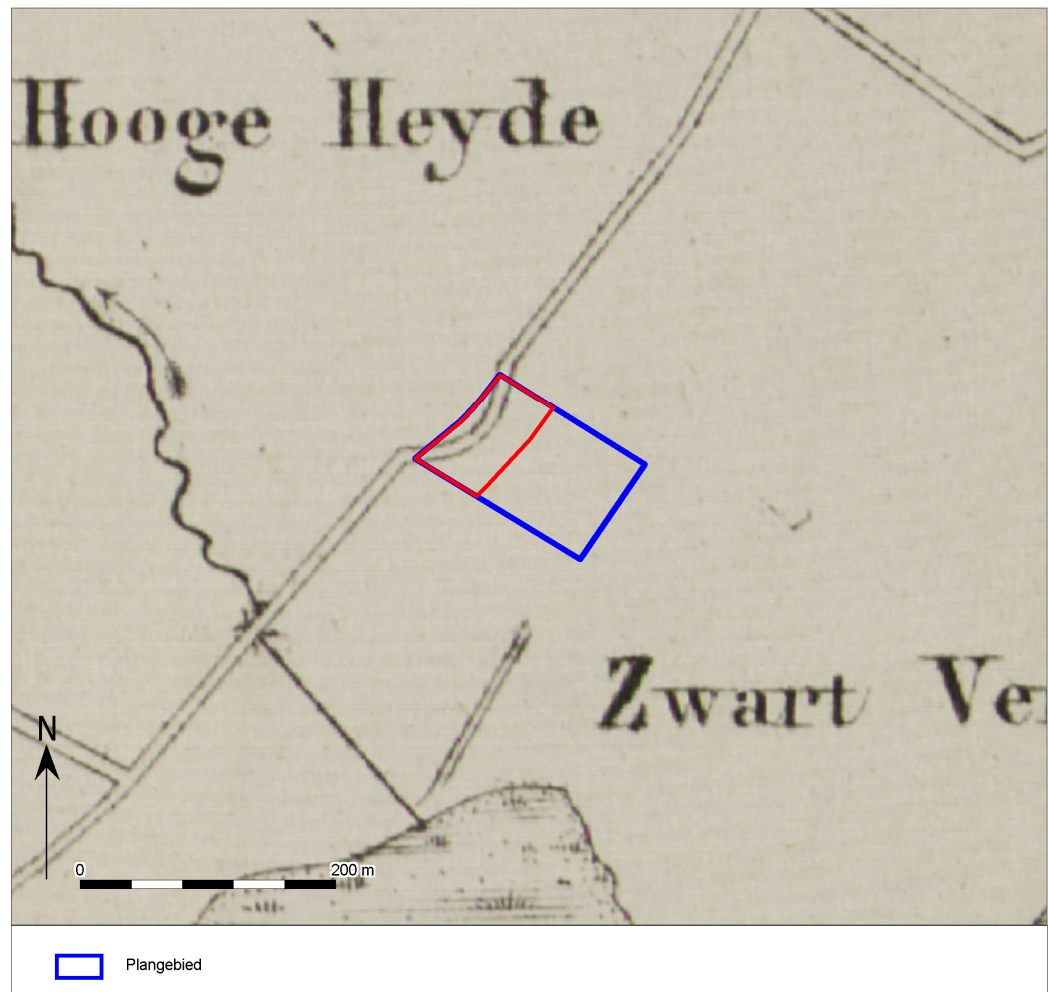
noordwesten aan een weg grenst. De wegen, die zichtbaar waren op de Ferrariskaart, zijn niet meer aanwezig. Er is geen bebouwing gelegen binnen of rond het plangebied.

Op deze kaart is de ven ten zuiden van het plangebied duidelijker weergegeven. Ten zuidwesten van het gebied is nu ook een beek zichtbaar. De ligging lijkt ongeveer overeen te komen met die van de huidige Dellenloop.

Afb. 11. Het plangebied op de Atlas der Buurtwegen.

Een zestal jaar later zijn de Vandermaelenkaarten samengesteld. Dit is een verzameling historische kaarten gemaakt door Philippe Vandermaelen (1795-1869). Zijn "*Carte topographique de la Belgique*" is gemaakt tussen 1846 en 1854 op 250 folio's op schaal 1: 20.000. Op deze kaart wordt het toponiem Zwart Ven vermeld. Dit verwijst naar de ven in het zuiden van de kaart. Verder wordt ook het toponiem Hooge Heyde vermeld, verwijzend naar het heidegebied waarin het plangebied zich bevindt.

Afb. 12. Het plangebied op de Vandermaelenkaarten.

De ligging van het plangebied op de historische topografische kaarten uit 1873 en 1939 (afb. 13 - 14) is niet geheel correct door een afwijking in het georefereren. Het plangebied dient namelijk aan de Hoge Heideweg ten noordwesten ervan te grenzen.

Op deze kaarten zijn meerdere paden zichtbaar die starten aan de Hoge Heideweg en richting het zuidoosten verderlopen. Het is niet geheel duidelijk of deze paden door het plangebied lopen of eerder aan de zuidwestelijke en noordoostelijke randen grenzen.

Op de kaart uit 1873 is in het zuiden nog een stukje ven zichtbaar, op de kaart uit 1939 is deze echter niet zichtbaar. De beek, ten zuiden van het plangebied, is wel nog zichtbaar. Ook in het noordoosten van het plan zijn vennen zichtbaar. Op de kaart uit 1939 is ook een beek of een gracht zichtbaar, die door het plangebied naar deze ven loopt.

Volgens de topografische kaarten is het plangebied op een hoogte van ongeveer 29m gelegen.

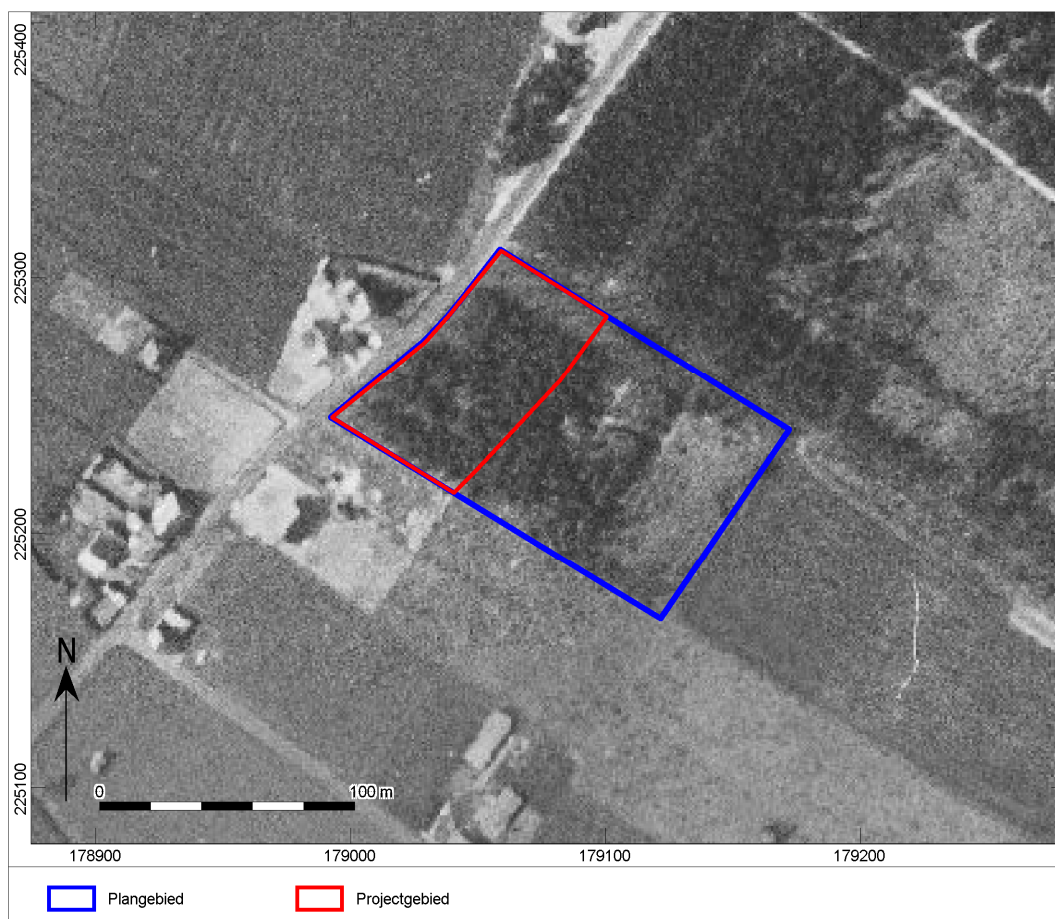

Afb. 13. Het plangebied op de topografische kaart uit 1873.

Afb. 14. Het plangebied op de topografische kaart uit 1939.

Op de luchtfoto's uit 1971, 1979-1990 en 2013-2015 (afb. 15 - 17) is zichtbaar dat het plangebied grotendeels bebost is. Op de foto's uit 1979-1990 en 2013-2015 is ook een gebouw zichtbaar centraal binnen het plangebied. Mogelijk is dit gebouw ook reeds aanwezig op de foto uit 1971, maar de foto is te onduidelijk om dit met zekerheid vast te stellen.

Afb. 15. *Het plangebied op de luchtfoto uit 1971.*

Afb. 16. Het plangebied op de luchtfoto uit 1979-1990.

Afb. 17. Het plangebied op de luchtfoto uit 2013-2015.

1.2.4 Potentieel tot kennisvermeerdering, verwachting en conclusie

De voor het bureauonderzoek opgestelde onderzoeksvraag “Zijn mogelijk archeologische waarden in het plangebied aanwezig, en zo ja, wat is de specifieke archeologische verwachting?” kan als volgt worden beantwoord:

Op basis van de aardwetenschappelijke gegevens kunnen in het plangebied resten vanaf het Laat-Paleolithicum voorkomen. De archeologische resten uit het Paleolithicum en het Mesolithicum manifesteren zich als een spreiding van vondsten zonder sporenniveau. Resten uit deze perioden bevinden zich aan of direct onder het oorspronkelijke maaiveld en manifesteren zich in de vorm van vuursteen en houtskoolconcentraties. De ligging van het plangebied nabij de Dellenloop en de aanwezigheid van vennen in de omgeving van het plangebied volgens de historische kaarten, zorgen ervoor dat de locatie gunstig is voor de verwachting aan eventuele archeologische resten uit het Laat-Paleolithicum en het Mesolithicum. Mogelijk zijn de lager gelegen gebieden ten westen en ten zuiden van het gebied echter interessanter. In de omgeving van het plangebied werden nog geen meldingen gedaan van vondsten uit deze periodes, maar dit lijkt eerder een gevolg van een gebrek aan onderzoek. Op basis van deze gegevens wordt de verwachting aan eventuele archeologische resten uit deze periodes hoog ingeschat.

Eventuele archeologische resten vanaf het Neolithicum tot en met de Middeleeuwen kunnen tevens voorkomen vanaf het maaiveld. Een eventueel sporenniveau is het beste zichtbaar vanaf de basis van het maaiveld of vanaf de mogelijk aanwezige B horizont. De hoger gelegen ligging van het plangebied nabij een beek, maakt dat het plangebied eveneens gunstig gelegen is voor eventuele archeologische resten vanaf het Neolithicum. Ten noordwesten van het plangebied werden echter reeds twee proefsleuvenonderzoeken uitgevoerd, waarbij amper of geen archeologisch relevante sporen werden aangetroffen. Deze terreinen zijn lager gelegen dan het huidige plangebied. Andere relevante meldingen ontbreken in de nabije omgeving

van het plangebied. De verwachting aan eventuele archeologische resten vanaf het Neolithicum tot en met de Middeleeuwen echter nog steeds hoog ingeschat worden.

De verwachting aan eventuele resten uit de Nieuwe Tijd is gering. De historische kaarten geven namelijk geen bebouwing weer in of rond het plangebied.

Binnen het projectgebied zijn geen gekende bodemverstoringen aanwezig. Door het noorden van het gebied loopt echter wel een gracht, maar deze blijft behouden.

De beantwoording van de volgende onderzoeksvraag *“Worden mogelijk archeologische resten bedreigd door de geplande werkzaamheden?”* is als volgt:

Het doel van de geplande werken is om het projectgebied te verkavelen in functie van woningbouw. Er zullen zes nieuwe loten gecreëerd worden. Aangezien de diepte en de omvang van de bodemingrepen afhangen van de toekomstige bouwaanvragen, kan enkel uitgegaan worden van een minimumverstoring van 80cm –mv.

Aangezien er geen gekende verstoringen aanwezig zijn binnen het projectgebied, worden mogelijke archeologische sporen en resten bedreigd door de toekomstige werkzaamheden.

De beantwoording van de laatste onderzoeksvraag: *“Is het plangebied voldoende onderzocht en zo nee, welke vorm van nader archeologisch onderzoek kan worden geadviseerd?”* is als volgt:

Het plangebied werd nog niet voldoende onderzocht. Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek geldt een hoge verwachting aan eventuele archeologische resten vanaf het Laat-Paleolithicum tot en met de Middeleeuwen. Hierdoor adviseert het Vlaams Erfgoed Centrum in de eerste instantie de uitvoer van een landschappelijk bodemonderzoek. Aan de hand van het landschappelijk bodemonderzoek kan de intactheid van de bodem nauwkeuriger bepaald worden en kan de bodemopbouw aan de bodemkaart getoetst worden. Wanneer uit het landschappelijk bodemonderzoek blijkt dat eventuele resten uit het Laat-Paleolithicum en het Mesolithicum nog in situ voor kunnen komen, dient het gebied verder onderzocht te worden aan de hand van verkennende en waarderende boringen. Verder kan aan de hand van het landschappelijk bodemonderzoek ook nagegaan worden of er een goede of slechte conservering verwacht wordt van eventuele resten uit de periodes vanaf het Neolithicum. Indien er potentieel een goede conservering van deze resten verwacht wordt, kan een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd worden. Op deze manier kan gekeken worden of er archeologische sporen aanwezig zijn en hoe deze zich concentreren over het plangebied.

1.2.5 Samenvatting

In opdracht heeft het Vlaams Erfgoed Centrum in februari 2019 een archeologienota opgesteld naar de archeologische waarde van de locatie Hoge Heideweg 112 te Rijkevorsel (afb. 1 en 2). De archeologienota bestaat uit een bureauonderzoek en is uitgevoerd naar aanleiding van de voorgenomen verkavelingsplannen.

Op basis van het bureauonderzoek kon geconcludeerd worden dat het plangebied gunstig gelegen is voor de verwachting aan eventuele archeologische resten vanaf het Laat-Paleolithicum tot en met de Middeleeuwen. Op basis van deze gegevens adviseert het Vlaams Erfgoed Centrum in eerste instantie de uitvoer van een landschappelijk bodemonderzoek.

Literatuur

- Agentschap Onroerend Erfgoed, 2016: Code van Goede Praktijk voor de uitvoering en rapportage over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren, versie 2,0.
- Bogemans, F., 2005: *Toelichting bij de Quartairgeologische Kaart, Kaartblad 2-8, Meerle-Turnhout*.
- Ervynck, A., S. Debruyne, R. Ribbens, 2015: *Assessment; Een handleiding voor de archeoloog*. Onroerend Erfgoed, Beleidsdomein Ruimtelijke Ordening, Woonbeleid en Onroerend Erfgoed.
- Ferraris, J., 1771-1778: *Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden en het Prinsendom Luik*.
- Fricx, E., 1712: *Carte de Pays-Bas*.
- Jacobs, P., M. de Ceucelaire, E. Stevens & M. Verschuren, 1993: Philosophy and methodology of the new geological map of the Tertiary formations, Northwest Flanders, Belgium. *Bull Soc belge Géol* 102,
- Jacobs, P., T. Polfliet, G. Moerkerke, 2010: *Toelichtingen bij de geologische kaart van België, Vlaams Gewest, Kaartblad 1-7, Essen-Kapellen, schaal 1:50000*.
- Kadaster, 1850-1864: *Topografische Militaire Kaart, kaartblad 56*. Nationaal Archief,
- Onbekend, 1840-1850: *Atlas der buurtwegen*.
- Reygel, P., P. Driesen, I. Van de Staey & T. Himpe, 2018: *Nota Rijkevorsel, Beersebaan, Uitbreiding kleiontginning*, Rapport 599, ARON bvba, Tongeren.
- Scheltjens, S., 2014: *Archeologische prospectie Rijkevorsel Beersebaan (prov. Antwerpen), Basisrapport*, Monument Vandekerckhove nv, Ingelmunster.
- Vandermaelen, F. , 1846-1854: *Cartes topographiques de la Belgique*.

Geraadpleegde websites

<http://nl.wikipedia.org/wiki/Ferrariskaarten>

<http://www.geopunt.be/kaart>

<https://dov.vlaanderen.be/dovweb/html/index.html>

<https://id.erfgoed.net>

<https://geo.onroenderfgoed.be>

<https://www.dov.vlaanderen.be/zoeken->

[ocdov/virtueleboring.html?x=179045.36000000298&y=225260.74499999435&left=G3DV2&right=HCOV](https://www.dov.vlaanderen.be/zoeken-ocdov/virtueleboring.html?x=179045.36000000298&y=225260.74499999435&left=G3DV2&right=HCOV)

<http://www.cartesius.be/arcgis/home/webmap/viewer.html?lang=nl>

<https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/121662>

Lijst van afbeeldingen en tabellen

Afb. 1. Locatiekaart van het plangebied.

Afb. 2. Aanduiding van het uit te voeren archeologisch onderzoek op het plan van de bestaande toestand op het terrein.

Afb. 3. Het plangebied op de luchtfoto uit 2017.

Afb. 4. Technische tekening van de geplande toestand.

Afb. 5. Locatiekaart van het plangebied op de Quartairgeologische kaart.

Afb. 6. Het plangebied op de bodemkaart.

Afb. 7. Het plangebied op het Digitaal Terreinmodel Vlaanderen (DTM), inclusief profiel hoogteverloop.

Afb. 8. Het plangebied op het Digitaal Terreinmodel Vlaanderen (DTM).

Afb. 9. Uitsnede uit de Centraal Archeologische Inventaris van het onderzoeksgebied.

Afb. 10. Het plangebied op de Ferraris kaart.

Afb. 11. Het plangebied op de Atlas der Buurtwegen.

Afb. 12. Het plangebied op de Vandermaelenkaarten.

Afb. 13. Het plangebied op de topografische kaart uit 1873.

Afb. 14. Het plangebied op de topografische kaart uit 1939.

Afb. 15. Het plangebied op de luchtfoto uit 1971.

Afb. 16. Het plangebied op de luchtfoto uit 1979-1990.

Afb. 17. Het plangebied op de luchtfoto uit 2013-2015.

Tabel 1. Overzicht van de verschillende (pre)historische perioden.